

Kend din begrænsning

AF BENTE ROSENBECK

SLAGMARK #86

SIDER: 173-184

Gry Jexen

Kvinde Kend Din Historie: Spejl dig i fortiden

Gyldendal, 2021

Dette essay har Gry Jexens *Kvinde Kend Din Historie: Spejl dig i fortiden*, der udkom i 2021, som sit udgangspunkt. Jexens bog er historien om en succes, som på fornem vis forstår at benytte de sociale medier. På den måde er den udtryk for “moderne” formidling, som det står flere steder både i bogen og i omtalen af den.

Formålet med dette essay er at kontekstualisere Jexens bog gennem en undersøgelse af, hvad hendes formidling af kvinders historie bygger på ved at se nærmere på kvindehistoriens og kvindeforskningens forhistorie. Jeg læser således Jexens bog op mod mine egne erfaringer fra og medvirken i udvikling af kvindehistorie. Gyldendal taler i sin reklame for *Kvinde Kend Din Historie* om, at den indeholder dybe portrætter af kvinder, men er de nu det? Dette spørgsmål udforskes ved at dykke ned i enkelte af bogens portrætter. Hovedproblemerne i bogen, er at flere af biografierne mangler opdateringer samt en mere nuanceret kildekritik, dog er der ingen tvivl om, at Jexens bog giver mulighed for at komme videre i udforskningen af kvinders historie.

Kvinde Kend Din Historie-projektet begyndte på Instagram i 2018, hvor Jexen oprettede en profil, fra hvilken hun postede korte portrætter af kvinder. Profilen fik hurtigt mange følgere (pt. 57.000) og begejstringen førte også til forslag om nye kvindeportrætter. Det greb om sig og blev til en podcast, som i starten var frit tilgængelig, men som nu kun kan høres på Podimo. I 2020 fik *Kvinde Kend Din Historie*-podcasten prisen "Årets Nørderi," og det er blevet til endnu flere priser og nomineringer. I 2022 modtog Jexen både ArtBeat Prisens Talentpris og Læsernes Bogpris. I denne tekst er det dog bogen, jeg skriver om, og den må siges at være blevet en succes. Udgivelsen er blevet fulgt af en omfattende foredragsvirksomhed.

I bogen portrætteres 50 danske kvinder, der har levet inden for de sidste 500 år. Den er inddelt i temaerne uddannelse, arbejde, ægteskab & parforhold, seksualitet & køn, at få børn, magt & politik, økonomi & iværksætteri, sport samt kunst & litteratur. Inden for hvert tema er der udvalgt fem til seks kvinder "med en personlig historie, der giver indblik i forskellige strategier til at komme igennem livets udfordringer" (8). Inden for temaerne er kvinderne præsenteret i kronologisk rækkefølge. De mest kendte, som f.eks. Karen Blixen, er valgt fra, for at give plads til andre som f.eks. Inger Christensen. Med bogen *Kvinde Kend Din Historie* ønsker Jexen således at "skrive kvinderne ind i historien på en mere moderne og positiv måde." Hun insisterer også på "at bryde grænserne for hvor og hvordan historie kan formidles," som hun ligeledes skriver på sin hjemmeside.

Jexen er 30 år og cand.mag. i historie og pædagogik & uddannelseshistorie fra Roskilde Universitet (RUC). Hun har, siden hun var studerende, arbejdet med historieformidling. Først i 2018, da hun blev færdiguddannet, opdagede hun: "at jeg aldrig havde lært om kvinder på universitetet..." (8). Det kan godt undre mig lidt. Dels er RUC jo kendt for at være deltagerstyret og problemorienteret, så de studerende selv vælger projektemner. Dels findes der på historiestudiet på RUC mindst tre ansatte, der har forstand på kvinder og køn. Jeg har undervist på Center for kvindeforskning (nu Center for køn, seksualitet og forskellighed) på Københavns Universitet siden 1984, og vi har gennem årene haft mange studerende fra RUC. Som censor i historie har jeg bedømt opgaver fra RUC, hvor et af temaerne på kurset var kønshistorie. Så det har næppe været umuligt at høre og skrive om kvinder. RUC har også de sidste ti år haft regelmæssige kurser i kønsstudier. Der er sågar udkommet bøger om køn fra henholdsvis det humanistiske og samfundsvidenskabelige kønsforskningsmiljø på RUC. I 2012 udgav forskergruppen Køn, krop og

hverdagsliv (red.): *Er der spor? Feminisme, aktivisme og kønsforskning gennem et halvt århundrede*. Her skrev jeg artiklen "Fra aktivisme til akademisk" om kvindesforskningens opståen og udvikling. Bogen *Køn, Magt & Mangfoldighed* redigeret af Lise Lotte Hansen, med udgangspunkt i Center for Køn, Magt & Mangfoldighed (CKMM) dannet i 2009, udkom i 2019. Måske er det Jexen, som først sent har pudset kønsbrillerne? Hun skriver da også i indledningen, at hun var chokeret over, at hun ikke havde forventet at lære noget om kvinder (8). Så man kan sige, at hun tager noget af ansvaret på sig.

Men lykkeligt er det, at interessen kom, da Jexen var færdiguddannet. Det var godt tænkt at benytte de sociale medier til at videreudvikle og formidle sin interesse. Jeg tror ikke, at jeg fornærmer hende ved at skrive, at hun så og sige asfalterede, mens hun kørte. Hurtigt blev projektet at skrive kvinderne ind i historien (8).

Allerede Instagramprofilen var en hyldest til *Kvinde Kend Din Krop – en håndbog*, udgivet i 1975. "Dengang besluttede en gruppe kvinder at skrive en bog til kvinder om kvindekroppen, fordi datidens viden om kvinders kroppe primært var skrevet af mænd og i øvrigt var svært tilgængeligt," skriver Jexen (7). Jexens hyldest til *Kvinde Kend Din Krop* er et godt udgangspunkt for hendes bog, fordi *Kvinde Kend Din Krop* også efter min mening var udtryk for et paradigmatiske brud. Jeg har altid brugt forordet til *Kvinde Kend Din Krop* i mine introducerende kurser i kønsteori. Men måske savner man i Jexens henvisning til *Kvinde Kend Din Krop* en oplysning om, at Danmark ikke stod alene. Allerede i 1970 udkom nemlig *Our Body Our Selves* i USA, skrevet af Boston Women's Health Book Collective. Bogen er oversat til 33 sprog, og sidste udgave udkom i 2011. Som sådan var paradigmeskiftet internationalt, og inspirationen kom i de første år især fra USA. I ovennævnte bog *Er der spor?* fra RUC findes i øvrigt en artikel om *Kvinde Kend Din Krop mellem 1975 og 2001*, skrevet af Sine Lehn-Christiansen og Mari Holen.

Ifølge forordet til *Kvinde Kend Din Krop* var lægevidenskaben mændenes videnskab, og formålet var derfor at overtage kvindekroppen fra lægerne. *Kvinde Kend Din Krop* var et aktivistisk projekt, som ønskede at "tage magten" fra lægerne. Den blev senere fulgt op af *Er I rigtig kloge? En bog om kvinder og psykiatri* (1977), som blev udgivet af et forfatterkollektiv tilknyttet kvindebevægelsen. Her gik man i kødet på overlæge Thorkil Vanggard, kritiserede hans biologiske idéer, udfoldet i flere kronikker i *Politiken*, krævede hans afskedigelse og klagede til undervisningsministeren.

Den første feministiske litteratur, som jeg selv læste i begyndelsen af 1970'erne, var Juliet Mitchells lange essay *Women: The Longest Revolution* fra 1966, der senere i 1971 blev til bogen *Women's Estate*, samme år oversat til dansk med titlen: *Kvindernes befrielse*. Kate Millets bog *Sexual Politics*, som oprindeligt var en ph.d.-afhandling, hvor hun analyserede Henry Millers, D.H. Lawrences og Norman Mailers kvindesyn, udkom på dansk i 1970. Hendes vejleder var Catharine R. Stimpson, der i 1975 tog initiativ til det første kvindeforskningstidsskrift *Signs. Journal of Women and Culture in Society*, som stadig eksisterer. Jeg vil gætte på, at der i dag er mere end 500 kvindeforskningstidsskrifter. Central i begyndelsen af 1970'erne var også bøger af Germaine Greer og Sulamith Firestone.

På dansk begyndte der også så småt at udkomme antologier og bøger fra midten af 1970'erne. Her skal først og fremmest nævnes Nynne Koch, som omkring Kvinfordrev en omfattende foredragsvirksomhed fra 1975. FN's kvindeår 1975 gav nye muligheder. Jeg selv begyndte at undervise i de første kvindekurser på Odense Universitet det år. Jeg var ikke færdiguddannet, men det var andre tider. Så vidt jeg husker, var der kommet en henstilling fra Undervisningsministeriet om, at universiteterne burde gøre noget i anledning af kvindeåret. Det fik også Folkeuniversitetet til at gå i gang. Nynne Koch samlede her forskere i tematiske hold, og efterfølgende udkom foredragene i antologier under navnet *Kvindestudier*. I 1981 grundlagde hun *Forum for kvindeforskning*, kvindeforskningens første tidsskrift i Danmark. Fra starten af 1970'erne begyndte man også at afholde kvindekurser på universiteterne. Under Nordisk Sommeruniversitet blev der oprettet en kreds, *Kvindeundertrykkelsens specifikke karakter under kapitalismen*, som i 1973 og 1974 samlede kvinder fra de nordiske lande. 1975 var i øvrigt også 100-året for kvinders adgang til universitetet, hvilket blev fejret på Københavns Universitet. Lægen Nielsine Nielsen blev i 1885 Danmarks første universitetsuddannede kvinde. Hun portrætteres også i *Kvinde Kend Din Historie*.

Tilbage til Jexens bog, som således udkom ca. 50 år efter et nyt kvindeoprør og en spirende kvindeforskning. Der er meget godt at sige. Det er et meget sympatisk projekt at skabe mere viden om kvinder i Danmarkshistorien og "blive klogere på sig selv", som der står i bogens indledning. Og man kan ikke andet end glæde sig over succesen og over, at interessen for kvindehistorie er så stor. Men hvad har Jexen bygget sine mange portrætter på? Enkelte af podcastudsendelser optræder i litteraturlisten og er således blevet brugt i bogen. Hun har desuden fundet det guld,

som ligger i *Kvindebiografisk leksikon* (KBL). Jexen skal have ros for, at hun redegør for den litteratur, som ligger bag portrætterne og her dukker biografierne i KBL op gang på gang. Hun skal have endnu mere ros for, at hun nævner forfatterne bag biografierne. Det glemmer vi (det gælder også mig) alt for ofte. Det er et kæmpearbejde at skrive en biografi. Jeg taler af erfaring. Jeg har ingen stor aktie i KBL og bidrog kun med fire biografier. Jeg syntes, at det var et stort arbejde. Historikeren Tinne Vammen (1942-2016) skrev 86 biografier, og gjorde det i en periode til sin indtjening. Hun trak på det materiale, som skulle være blevet til en bog om kvinderne i den tidlige danske kvindebevægelse. Det var rigtigt set af initiativtagerne bag KBL, at et biografisk værk var vigtig for fremtidens forskning. Det udkom i tre bind samt et supplementsbind (*Alle tiders danske kvinder*) i årene 2000-2001 og rummer 1.924 biografier. Senere udkom en onlineudgave på Kvinfo. I Sverige har man ladet sig inspirere af det danske initiativ, og der findes nu et netbaseret leksikon med 2000 biografier.

Historikeren Jytte Larsen skriver i sin takketale ved modtagelsen af Krakaprisen for KBL i 2001, at 1.200 kvinder var nye i nationalbiografisk sammenhæng.¹ Selv om antallet af kvinder, som blev optaget i *Dansk biografisk Leksikon*, der blev grundlagt i 1880'erne, var stigende, var antallet endnu beskeden, da 3. udgave udkom. Redaktionen af *Dansk biografisk Leksikon*s 3. udgave blev nedsat i det internationale kvindeår 1975. Selv om man da var klar over, at noget nyt var ved at ske, var resultaterne af kvindeforskningen først undervejs. Dette kom til at indgå i argumentationen for et kvindebiografisk leksikon, som fik økonomisk støtte flere steder fra. Larsen var i redaktionen suppleret af tidligere arkivar Grethe Ilsøe (1933-2015), som havde det faglige ansvar for ældre historie, og historikeren Hanne Rimmen Nielsen (1953-2002), der var fagredaktør for tiden efter 1850. KBL's baggrundshistorie kan man læse om i *Når baner brydes: Et pilotprojekt om 1920'erne til Dansk Kvindebiografisk Leksikon*, som blev redigeret af Adda Hilden og Jytte Larsen i 1994. I hovedredaktør Jytte Larsens *Også andre hensyn. Dansk Ligestillingshistorie 1849-1915* fra 2010 fortælles historien om KBL.

Men KBL er nu blevet 20 år gammelt, så Jexen kunne have fundet andre bibliografiske værker at supplere KBL med. Desuden har det været en gylden regel

1 Jytte Larsen, "Takketale ved modtagelsen af KRAKAPRISEN 26.4.2001," *Kvinder, Køn & Forskning* nr. 2 (2001): 84-86. Sidste nyt om KBL er, at Lex.dk har overtaget opdatering af værket.

på historiefaget, at man altid læste flere fremstillinger af samme emne for at få en fornemmelse af, om der kunne være forskellige perspektiver, modsætninger, konflikter etc. Lige så vigtigt er det at begynde med den nyeste fremstilling, og her er KBL ikke den nyeste. Andre leksikaer bliver nemlig opdateret, som f.eks. *Lex.dk* og *Forfatterweb*. Så på den måde er Jexens litteraturgrundlag ganske spinkelt. Det er altså ikke på det punkt, at bogen er "moderne." Litteraturen, som benyttes, er nemlig ikke helt ny.

Et af de portrætter, som jeg ikke synes, er "up to date," er portrættet af Dea Trier Mørch. Der er tre linjer om *Vinterbørn*, som dog var Trier Mørchs store folkelige gennembrud i 1976. Den solgte i over 100.000 eksemplarer, blev oversat til 14 sprog og indbragte forfatteren De Gyldne Laurbær. Den blev filmatiseret af Astrid Henning-Jensen, og filmen blev også en succes. Bogen nævnes end ikke i litteraturlisten, men det gør et par romaner, som de færreste kender i dag, og som der gives lange referater af. Begrundelsen for dette kan være, at Trier Mørch er placeret under temaat Ægteskab & parforhold.

Men jeg vil alligevel fastholde, at portrættet bliver underligt skævt, også fordi formålet med *Kvinde Kend Din Historie* jo er at give kvinderne en mere berettiget plads i historien. Jeg ville ud over *Vinterbørn* fremhæve *Kastaniealleen* fra 1978. Vigtig at nævne er også *Ind i Verden* fra 1977, som blev brugt som undervisningshæfte i fødselsforberedelse og som gav navn til udstillingen på Louisiana i 2019. Jexen får faktisk nedskrevet Trier Mørch. Hun overser, at Trier Mørch i de sidste fem år har fået et markant eftermæle. I 2016 genudgav Gyldendal *Vinterbørn* i anledning af, at Trier Mørch ville være fyldt 75 år, hun døde desværre allerede i 2001, og at det var 40 år siden *Vinterbørn* udkom. Bemærkelsesværdige er de fine omtaler og anmeldelser, der kom i den anledning, som markerede, at bogen stadig var aktuel.² Også *Kastaniealleen* blev genudgivet i 2020.

Når det blev Gyldendal som udgav *Vinterbørn*, skyldes det, at forlaget Demos ikke syntes, at den var politisk nok!

2 Lise Kabell Søgaard, "En ny generation kan stifte bekendtskab med klassiker inden for mor-litteraturen," *Kristeligt Dagblad*, 13. august 2016, <https://www.kristeligt-dagblad.dk/foraelde/klassiker-inden-mor-litteratur-genudkommer>; Tine Byrckel, "Nu kan vi lære endnu mere af 'Vinterbørn,'" *Information*, 8. oktober 2016, <https://www.information.dk/kultur/anmeldelse/2016/10/kan-laere-endnu-mere-vinterboer>.

Udstillingen "Ind i verden" på Louisiana viste 90 af Dea Trier Mørchs værker fra 1970'erne, en udstilling der blev vist hele tre steder i Danmark, samt i Norge på Kunsthall Trondheim. Udstillingen fik en del omtale, men især Rune Gade anlagde et nyt perspektiv på politisk kunst, som jo ellers ikke har fundet vej til de hellige kunsthaller. "Det er politisk kunst, der er god, for så vidt som den beviser, at æstetisk raffinement og politiske intentioner udmærket kan slå følgeskab," skrev han i *Information*.³ Der var i samme anledning et interview med datteren Sara Trier, som forvalter morens arkiv, der ikke havde været rift om i en årrække. Men det har ændret sig.⁴

Det er ærgerligt, at Jexen ikke har været ajour med dette portræt, idet hun ellers er opmærksom på, at en del kvinder med årene har fået et bedre eftermæle. Da Københavns Biblioteker fejrede Trier Mørch 80-års fødselsdag i 2021, var det altså som "Vinterbørns mor." Efter genudgivelsen i 2016, blev der varslet et skift i dansk skønlitteratur, hvor moderskabet på ny blev taget op af bl.a. Olga Ravn og Asta Olivia Nordentoft.

Det er ellers en stærk begrundelse for Jexen at give kvinder et bedre eftermæle. I portrættet af Anna Ancher i *Kvinde Kend Din Historie* fremgår det tydeligt, at vurderingen af hende har ændret sig hen over årene og er blevet mere positiv. Fra at være en af mange betragtes hun nu som en af de bedste af Skagensmalerne. Sådan har det ikke altid været. Der er noget i tiden og konteksten, som ændrer sig, og som gør, at man får øjnene op for Anna Ancher på en ny måde, som en der forstod at fange en solstråle, som Jexen skriver. Også seismologen Inge Lehmann fik ny opmærksomhed omkring 2015, hvilket førte til, at hun fik "en plads," en statue, på Frue Plads ved siden af Niels Bohr og H.C. Ørsted. Et forskningsprogram fik ligeledes hendes navn, og der er skrevet bøger og udkommet et teaterstykke om hende. Så også hun har fået et markant eftermæle blot inden for de senere år. Men den litteratur, som Jexen bygger på, er fra 2003 og 2004. Der er imidlertid publiceret også faglitteratur senere bl.a. af arkivar og forsker Anne Lif Lund Jacobsen, som er

3 Rune Gade, "Dea Trier Mørch beviser, at æstetisk raffinement og politiske intentioner kan følges ad," *Information*, 22. januar 2019, <https://www.information.dk/kultur/anmeldelse/2019/01/dea-trier-moerch-beviser-aestetisk-raffinement-politiske-intentioner-kan-foelges>.

4 Anna von Sperling, "Dea Trier Mørch ville være stolt over at udstille værker på Louisiana til under 2.000 kroner," *Information*, 18. januar 2019, <https://www.information.dk/kultur/2019/01/dea-trier-moerch-vaere-stolt-udstille-vaerker-paa-louisiana-2000-kroner>.

i gang med at skrive en biografi om Lehmann.⁵ Jeg kunne også nævne Charlotta Dorothea Biehl, som der tidligere er skrevet en del om. I 2018 udkom en artikel af historikeren Sebastian Olden-Jørgensen, hvor han sammenligner Biehl med Ludvig Holberg, en sammenligning der i den grad får opskrevet Biehl.⁶ Disse nyvurderinger bliver ikke inddraget i Jexens portrætter.

Jexen lægger meget vægt på, at der med hendes bog er tale om moderne formidling, hvor jeg går ud fra, at hun henviser til moderne medier, men hvad med at være ajour med den nyeste forskning og moderne litteratursøgning? Det glipper. 50 portrætter har måske været at tage munden for fuld. Så gerne lidt færre og mere dybdegående portrætter i fremtiden.

Et eksempel på, hvordan eftermælet langsomt kan ændre sig, er Sofie Brahes historie, som jeg fortalte i min bog: *Har videnskaben køn? Kvinder i forskning* fra 2014. Brahe er en af de få lærde kvinder, som på grund af samarbejdet med sin bror, Tycho Brahe, er nævnt i den internationale litteratur. Men det er først i de senere år, at hendes videnskabelige arbejde er begyndt at blive anerkendt.

Signe Lindskov Hansen har i en ph.d.-afhandling om danske forsker- og lærdomsbiografier fra 1750 til i dag påpeget, at forsknings- og lærdomskultur langt ind i det 20. århundrede bygger på et maskuliniseret og patriarkalsk tankesæt.⁷ Hun har set nærmere på netop Sophie Brahe og vist, hvordan biografierne om hende har ændret sig i nationalbiografiens forskellige udgaver. I en tidlig udgave af *Dansk biografisk Leksikon* skildres især hendes følelsesbetonede relation til broderen, og hendes videnskabelige arbejder omtales som "yndlingssysselsættelse" (*Dansk biografisk Leksikon* 1933-1944). I andenudgaven ca. 45 år senere karakteriseres hun som "kvindelig forsker", og det fremhæves, at hun betegner noget nyt i den nordiske kvindes historie (*Dansk biografisk Leksikon* 1979-1985). Samme linje anlægger KBL, hvor lærde kvinder betragtes som repræsentanter for deres egen tradition (*Dansk kvindebiografisk Leksikon* 2000-2001).

5 Anne Lif Lund Jacobsen har siden 2016 udgivet en række artikler om Lehmann.

6 Sebastian Olden-Jørgensen, "En fortidshistoriker og en samtidshistoriker: Ludvig Holberg og Charlotta Biehl," *Temp. Tidsskrift for historie*, Årg. 9, Nr. 17 (2018): 50-66.

7 Afhandlingens titel er *Den glemte genre. Læsninger af danske forsker- og lærdomsbiografier fra 1750 til i dag*. Ph.d.-afhandling fra Københavns Universitet i 2004.

Else Høyrup, der har skrevet biografien i KBL, har arbejdet videre med Brahe, og hendes synspunkt er, at vi ikke har hørt det sidste ord om Brahe. Ved at følge Høyrup kunne opskrivningen og nyvurderingen af Brahe, som bestemt antydes i Jexens portræt af hende, have været udviklet lidt mere. Høyrup har nemlig portrætteret søskendeparret Brahe på sin hjemmeside.⁸ Jexen har en henvisning til en artikel af Høyrup fra 2013, men opslaget på Høyrups hjemmeside er nyere og udfolder denne pointe. Dette er et eksempel på, at der kan arbejdes videre med nye, spændende vinkler på de portrætterede.

Sofie Brahe hører til gruppen af lærde kvinder, som vi har en del af i Danmark. Det kan undre, at Jexen ikke har været opmærksom på *Nordisk Kvindelitteraturhistorie*, hvor Marianne Alenius har skrevet en række artikler om lærde kvinder, herunder Sofie Brahe, men også Leonora Christina, Birgitte Thott og Charlotta Dorothea Biehl. På Københavns Universitet findes et forskningsprojekt under ledelse af filosofen Sabine Ebbersmeyer med titlen *Archeology of the Female Intellectual Identity*.⁹ Nu kan man altid komme med gode idéer til, hvad der også kunne være taget med. Mit formål med disse oplysninger er snarere at udvide perspektivet på oversete kvinder i Danmarkshistorien. Der er mere at komme efter.

Endelig er der en biografi, som Jexen ikke skal have ros for, nemlig Lili Ilse Elvenes (Lili Elbe), som levede fra 1882 til 1931. For en gang skyld benytter Jexen en primær kilde, *Fra mand til kvinde – Lili Elbes bekendelser* fra 1931, udgivet af den svenske journalist Ernst Ludwig Hathern, men under navnet Niels Høyer. I forhold til kategoriseringen af denne bog, er hun ikke tilstrækkelig kildekritisk. Den læses af Jexen som en biografi, men er snarere en fikionaliseret biografi, en narration, en fortælling, som bygger på virkelige hændelser.

Elbes læge Kurt Warnekros (i bogen Werner Kreutz) var ekspert indenfor tidens nyeste forskning i hormoner og kønskirtlers betydning for kønsidentitet og seksualitet. I *Fra mand til kvinde* finder Kreutz ud af, at Lili havde kvindelige kønskirtler, og hun var derfor reelt set en kvinde. På nuværende tidspunkt ved vi ikke, om det er rigtigt. Virkelighedens Warnekros hævdede, at Elbe var en "sand" hermafrodit,

8 Else Høyrup og Frank Nielsen, "Tycho Brahe og hans søster Sofie," tilgængeligt 15. juli 2022, <https://fysik-historie.dk/biografier/sophiebio.html>.

9 "Archeology of the Female Intellectual Identity (AFII)," Københavns Universitet, tilgængeligt 15. juli 2022, <https://comm.ku.dk/research/philosophy/afii/>.

men det blev benægtet af både den tyske sexolog og læge Magnus Hirschfeld, som var involveret i Elbes første operation og af den danske læge og retsmediciner Knud Sand, som indstillede Elbe til kønsskifte. Så Warnekros var alene om at hævde, at Elbe var hermafrodit. Hvorfor sagde han det så? Måske fordi det var tilladt at skifte køn, hvis der var tale om hermafroditisme, mens kønsskifteoperationer var forbudt, hvilket antydes i litteraturen om Elbe. Alle arkiver forsvandt med bombningen af Dresden, men tyske læger undrer sig over, at Warnekros aldrig publicerede noget om Elbe i fagtidsskrifter.

Med Elbes sidste operation antydes det, "at operationen gik ud på at indoperere en livmoder, så Lili kunne få muligheden for at få børn" (113). Det var jo ikke realistisk. End ikke i dag er det muligt, selv om vi vist er tæt på. Kreutz havde i *Fra mand til kvinde* også lovet Lili, at hun ville blive yngre, altså få den alder, som de indopererede æggestokke havde. Men virkelighedens Warnekros sørgede for at strege løftet om foryngelse ud i sin kommentar til bogen. Fotos af Elbe (efter operationerne) viser tydeligt, at hun ser ud som den alder, hun har, en moden kvinde på 48 år. Det er langt fra fremstillingen af Elbe i filmen "Den danske pige" fra 2015.

Jexen kunne måske have fået en mistanke om, hvilken kompliceret genre *Fra mand til kvinde* er, når hun skriver, at bogen er skrevet af mellem syv og ti personer (114). Litteraten Sabine Meyer skrev i 2015 en doktorafhandling om Lili Elbe.¹⁰ Der er her, vi på side 265 finder et foto med Warnekros' udstregning og på side 285 Sands indstilling til Justitsministeriet. En tysk disputats er måske ikke sådan lige at gå til, men et dansk tidsskrift har en artikel på engelsk af Meyer, som handler om bogens mange lag.¹¹ Der er tale om en redegørelse af netop genre og forfatterskab i bogen. Meyer diskuterer vanskelighederne med at klassificere værket, en fiktioniseret tekst over for en autobiografi. Hvem er forfatteren bag bogen? Meyers bog er desuden blevet anmeldt af Bodil Marie Stavning Thomsen i *Kvinder, Køn & Forskning* nr. 2-3, 2016. Så der havde været nærliggende fagligt materiale at bygge på.

10 Sabine Meyer, "Wie Lili zu einem richtigen Mädchen wurde": Lili Elbe: Zur Konstruktion von Geschlecht und Identität zwischen Medialisierung, Regulierung und Subjektivierung (Bielefeld: transcript Verlag, 2015).

11 Sabine Meyer, "Divine Interventions. (Re)birth and Creation Narratives in *Fra mand til kvinde*- Lili Elbes Bekendelser," *Kvinder, Køn & Forskning* nr. 3-4 (2011): 68-76.

Meyer har sidenhen sammen med den amerikanske professor Pamela L. Caughie etableret en hjemmeside med alt materiale om Lili Elbe, et fantastisk eksempel på hvad digital humanities kan bruges til. På hjemmesiden beskrives bogen som "en fikcionaliseret biografisk collage" og som et samarbejde mellem seks personer og et forlag.¹² Hjemmesiden blev lagt på nettet i 2019 for at markere 100-året for grundlæggelsen af Magnus Hirschfelds Institut für Sexualwissenschaft i Berlin. Her finder man samtlige fire udgaver af denne historie publiceret på dansk, tysk og engelsk mellem 1931 og 1933. Man finder breve fra Elbe og udgiveren Ernst Harthern fra arkiver i Danmark og Sverige.

Jeg er selv stødt på forvirringen omkring Elbe, da jeg sammen med antropologen Yvonne Mørck besøgte hendes grav i Dresden. Vi hæftede os ved, at hun blev præsenteret som interkøn både i aviser og i kirkebladet, som skrev om, at hendes gravsted var blevet genetableret i 2016. Det kom bag på os, så vi skrev "Da Lili fik en ny identitet" i *Kvinder, Køn & Forskning* nr. 4, 2017.¹³

Det går ikke at bygge et portræt på så problematisk et grundlag som en fikcionaliseret biografi og to avisartikler fra 2008 og 2011. Der findes faktisk en del materiale på dansk om Elbe skrevet af Dag Heede, Tobias Raun og Marie-Louise Sølve Holm. Jexen benytter som så mange andre bogen *Fra mand til kvinde* som beretning, hvor den fremskrevne historie tages for pålydende. Jexen ville med en sådan kildebehandling nok ikke få en høj karakter i metode, fordi hun ikke skelner mellem en beretning og en levning. Vi ved at bogen findes, den er en levning, men vi kan ikke gå ud fra, at beretningen/fortællingen er dækkende. Forhåbentlig bliver vi klogere af det omfattende materiale, som findes på ovennævnte hjemmeside og i bogen *Man into Woman: A Comparative Scholarly Edition*, også redigeret af Caughie og Meyer (Bloomsbury Academic). I denne antologi fra 2020 har Holm og Raun hver bidraget med en artikel. Så der er mere at skrive om Elbe i kommende universitetsopgaver og specialer.

12 Pamela L. Caughie, Emily Datskou, Sabine Meyer, Rebecca J. Parker og Nikolaus Wasmoen, red., "Lili Elbe Digital Archive," tilgået 15. juli 2022, <http://www.lilielbe.org>.

13 I samme nummer har Marie-Louise Sølve Holm, som har skrevet en svensk ph.d.-afhandling om intersex og trans, skrevet "Om historiske og nutidige begreber brugt til at beskrive Lili Elvenes".

Jeg kan sagtens anbefale Jexens bog som julegave, men jeg må fraråde studerende at anvende bogen i deres opgaver. Ligesom med Wikipedia kan den være et godt afsæt, når man skal i gang med noget nyt. Men det er også stensikkert, at de studerende vil få en dårlig karakter ved at bygge for meget på såvel Wikipedia som Jexen. Begge bygger på andres forskning, og der er ingen analyse. Som forsker eller studerende må man selv gå til kilderne. Når titlen på dette essay er "Kend din begrænsning," er den især henvendt til de studerende.

Jeg ved jo, at mange har været glade for at læse Jexens bog. Jeg har også haft fornøjelse af at læse mange af portrætterne af f.eks. kvinder fra min barndom som Lis Hartel, fra min ungdom Margit Brandt (jeg købte hendes gule træsko) og fra min samtid Suzanne Giese og Margrethe Krogh-Jacobsen. Der var bestemt positive overraskelser. Som da jeg læste om komponisten Else Marie Pade og fik lyst til at vide mere om hende.

Men nu er det ikke sådan, at den danske kvindehistorie ikke har været formidlet før. I 1980'erne og 1990'erne var vi en større gruppe kvindelige historikere, som både skrev afhandlinger, lavede udstillinger, udgav fotobøger og bøger, der kom i flere oplag med formålet om at skrive kvinderne ind i historien. Både på Københavns Bymuseum og Aalborg historiske Museum var der i begyndelsen af 1980'erne udstillinger om kvinder. Senere kom Kvindemuseet (nu KØN - Gender Museum Denmark) i Aarhus. Så kom en stille periode. Men de sidste 5 år har interessen for kvinders historie igen været stigende. Lad os glæde os over, at der er mange forfattere og journalister, som i dag er med til at formidle kvinders historie. Og ikke mindst at disse formår at benytte nye tekniske muligheder og de sociale medier i deres formidling. Efter et langt forskerliv inden for kvindehistorie er jeg glad for, at der stadig kan skrives om kvinder, og at de ikke er kommet i kategorien ikke-mænd.

Bente Rosenbeck er kvindehistoriker, kønsforsker og professor emeritus ved Nordiske Studier og Sprogvidenskab (Københavns Universitet).